

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

MAKTAB O‘QUVCHILARIDAGI PSIXOLOGIK O‘ZGARISHLAR

Aminova Xolida Shokir qizi,
*Ellikqal'a tumani MMTBga qarashli
8-umumiy o'rta ta'lim maktabi
amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya Ushbu maqolada maktab o'quvchilarida kuzatilishi mumkin bo'lgan psixologik o'zgarishlarning ayrim jihatlari muhokama etiladi.

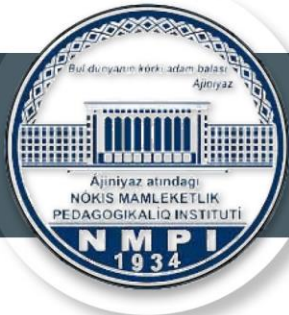
Kalit so'zlar: Psixologik zo'riqish, maktab, metod, xulq-atvor, texnologiya, o'qitish, muomala.

Psixologiyada “iqtidorlilik” va intellektual qobiliyatlarning namoyon bo'lishi, emotsional soha imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liq sanalib, unda yuzaga kelgan nomuvofiqliklar iqtidorli o'quvchilarning o'quv faoliyatiga va yetakchilik sifatlariga salbiy ta'sir etishi mumkin. Quyida maktab o'quvchilari faoliyatida namoyon bo'luvchi emotsional zo'riqishlar va ularning psixologik masalalariga to'xtalib o'tamiz. Mohiyatan, emotsional zo'riqish tushunchasi “ruhiy taranglik” holati bo'lib, o'quv faoliyatida u ortiqcha vazifalarning ko'pligi, yangi sharoitga moslashishdagi qiyinchiliklar, murakkab ijtimoiy sharoit, ota-onalardan uzoqda yashash, o'ziga ishonmaslik va o'z-o'ziga berilgan past baho, o'smirlik yoshidagi inqiroz kabilar orqali kelib chiqishi ta'kidlanadi [1,78]. Chunki, ushbu jarayon ayni o'smirlik yoshi bilan uzviy bog'liq sanaladi. O'smirlik yoshida o'z-o'ziga baho berish, atrofdagilar bilan aloqalar o'rnatish, yangi sheriklar va tengdoshlarni tanlash masalasida o'ziga xos qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu bir tomondan organizmdagi o'zgarishlar va xulq-atvordagi intensivlikdan kelib chiqadi.

Tadqiqotchi L.G.Dikayaga ko'ra, “emotsional zo'riqishlar” inson organizmida manfiy funksional holatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi va iqtidorli o'quvchilarning muvaffaqiyatli faoliyatini izdan chiqaradi deb ta'kidlaydi [2,140-148].

Ye.P.Varlamovaning so'zlariga ko'ra, ixtisoslashgan maktab o'quvchilarida emotsional zo'riqishlarga sabab bo'luvchi omillar sifatida quyidagilarni ajratish mumkin [3,37-50]:

- yangi o'quv muhiti;
- yangi jamoa, turli fan sohalaridagi o'qituvchilar guruhi;
- vazifa va topshiriqlarning haddan ortiq ko'pligi;
- muvaffaqiyatsizlikka uchrab qolishdan qo'rqish;
- yangi do'stlar orttirishdagi qiyinchiliklar;

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- ota-onasining ishonchini oqlay olmaslikdan qoʻrqish;
- oʻzini oʻzi nazorat qilishdagi kamchiliklar va hokazo.

Yuqorida qayd etilgan emotsional zoʻriqlashlarni keltirib chiqaruvchi omillar, ayni 12-14 yoshga toʻgʻri kelib, bu davr oʻsmirlik inqirozlari bilan kechuvchi jarayon sanaladi.

Psixolog R. Alimaskinning taʼkidlashicha, oʻsmir yoshdagi oʻquvchilarda oʻzini oʻzi nazorat qilishning kuchayishi yoki susayishi, shaxsda yorqin emotsional sohadagi muammolarning kelib chiqishiga sabab boʻladi. Emotsional reaksiyalarning jadal taraqqiyoti oʻzini oʻzi nazorat qilishning kuchsizligi bilan kechadi. Emotsional holatlarda ixtisoslashgan maktab oʻquvchilarining oʻzini oʻzi nazorat qila olmasligi keyinchalik, xulq-atvordagi ayrim ogʻishlarni kelib chiqishiga sabab boʻladi [4,78].

Oʻquvchi oʻquv faoliyatida muayyan qiyinchiliklarga duch kelib, shu sababli unda topshiriqni toʻgʻri bajarganiga ishonchsizlik uygʻonsa, oʻzini oʻzi nazorat qilish jarayoni yana yoyiq va anglangan shaklga kiradi. Bu haqda V.G. Afanasev quyidagicha yozadi: "... agar inson ongida ratsionallik kuchli boʻlsa, oʻziga, shaxsiy kamchilik va yutuqlariga oqilona nazar tashlay olsa, u oʻzini oʻzi nazorat qila oladi yoki buning aksincha, insonda emotsiyalar, effekt, hissiyotlar va oʻzini oʻzi sevisish kabi holatlar ustunlik qilsa, bunda oʻquvchi oʻzini oʻzi boshqara olmaydi" [5,44].

Yuqoridagilardan tashqari oʻquv faoliyatida ham oʻzgarishlar kuzatiladi yaʼni, oʻzlashtirish samaradorligi pasayadi, charchoqlar koʻpayadi, harakatlarni muvofiqlashtirish yomonlashadi, fan topshiriqlarini bajarishdagi talab qilinadigan mezonlarning mutanosibligi izdan chiqadi.

Bizningcha, maktab oʻquvchilarida emotsional zoʻriqlashlarning paydo boʻlishiga shaxslararo munosabatlardagi uzilishlar ham sabab boʻladi. Yaʼni ixtisoslashgan taʼlim muassasalariga qabul qilingan oʻquvchilar ota-onalaridan uzoqlashgani, doʻstlari va yaqinlari muloqotidan cheklanganligi bois, hissiy sohasida oʻzgarishlar kechadi. Yaʼni insonning muloqot paytida sezgirlik pasayadi, turli xil assotsial xatti-harakatlar paydo boʻladi hamda insonning oʻz tashqi koʻrinishiga umuman eʼtibori yoʻqoladi. Shu bois, oʻqituvchilar va sinf rahbarlar iqtidorli oʻquvchilar guruhida shaxslararo munosabatlarni oʻz vaqtida yaxshilashga eʼtibor berishlari muhim hisoblanadi.

Maktab oʻquvchilari oʻquv faoliyatida yuzaga keluvchi emotsional zoʻriqlashlarni oldini olishning, psixologik chora - tadbirlari sifatida quyidagilarni amalga oshirib borish, maqsadga muvofiq sanaladi:

- maktab oʻquvchilarining kognitiv imkoniyatlarinigina emas balki, axloqiy,

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŇ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

ijodiy, jismoniy imkoniyatlarini ham rivojlantirish;

– faol sinf rahbarlarini tanlab olish, ularning faoliyatini qo‘llab- quvvatlash, sinf kengashi ishini tashkil etish;

- sinfda qulay psixologik muhitni yaratishga qaratilgan tadbirlarni tashkil etish va o‘tkazish;

– ta‘lim sohasida maktablar, oilalar, bolalar tashkilotlari va boshqa ijtimoiy sheriklarning o‘zaro hamkorligi mexanizmlarini ishlab chiqish;

– ta‘lim muhitida salbiy hodisalarning oldini olish uchun, idoralararo o‘zaro hamkorlikning yangi shakllarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

– shaxsning liderlik, tashkilotchilik, muvaffaqiyatlilik, optimizm, innovatsion fikrlash qobiliyati, shaxslararo munosabatlarga bo‘lgan qobiliyati, o‘zi-o‘ziga ishonch hissi, o‘zini o‘zi sub‘ektiv nazorat qila olish kabi shaxslilik xususiyatlarini shakllantiruvchi turli psixologik o‘yinlar va treninglarni tashkil etib borish;

– emotsional sohasida muammo kuzatilayotgan, yolg‘izlikka moyil, tortinchoq, uyatchan o‘quvchilar bilan alohida suhbatlar va psixologik maslahatlar tashkil etish va hokazo.

Agarda, yuqorida e‘tiborga olingan va maktab o‘quvchilarining emotsional sohasida zo‘riqlashlarga sabab bo‘luvchi omillarning tadqiqiga oid, kengroq psixologik tadqiqotlar olib borilsa va ularning oldini olish bo‘yicha taklif hamda xulosalar ishlab chiqilsa, iqtidorli o‘quvchilarning o‘quv faoliyatida yuzaga kelayotgan turli muammolarning oldini olish ehtimoldan holi emas.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Yakobson P.M. Maktab o‘quvchisining hissiy hayoti. M., VLADOS, seshanba. ed. 2011. – 291 b.
2. Dikaya L.G., Maxnach A.V. Insonning hayotdagi noqulay voqealarga munosabati va uning shakllanishi omillari // Psixol. jurnal. 2016 yil.3-son.T.17.S. 140-148.
3. Varlamova E.P. Hayot yo‘li ijodiy faoliyat sifatida. O‘z-o‘zini anglashning psixologik muammolari / E.P. Varlamova, Yu.N. Mixaylov // tahrir. L.A. Golovey, L.M. Korostyleva. - Sankt-Peterburg, 2019. – B.37-50.
4. Alemaskin M.A. O‘smirlar bilan tarbiyaviy ish / M.A. Alemaskin. - M.: Bilim, 2019. – 211 b.
5. Afanasyev V.G. Ijtimoiy ma‘lumot / V.G. Afanasiev. - M.: Nauka, 2016. – 208 b.